

<http://dx.doi.org/10.16926/p.2015.24.47>

Izabela WRONA-MERYK

Kursy zawodowe w Częstochowie w okresie dwudziestolecia międzywojennego

Słowa kluczowe: kursy zawodowe, oświata zawodowa, Częstochowa, kształcenie zawodowe, dwudziestolecie międzywojenne.

Szkolnictwo zawodowe okresu międzywojennego występowało w trzech postaciach, tj. szkół zawodowych, szkół dokształcających zawodowych oraz różnego rodzaju kursów organizowanych przez stowarzyszenia, szkoły, organizacje rzemieślnicze, jak i osoby prywatne. Kursy stanowiły jeden z wariantów tworzącego się systemu kształcenia zawodowego w Polsce, którym objęto młodzież pracującą w rzemiośle, przemyśle i handlu, niemającą możliwości podjęcia systematycznej nauki w szkołach państwowych bądź dokształcających prowadzonych przez samorządy¹. Umożliwiały w miarę krótkim czasie zdobycie kwalifikacji, poświadczenie uzyskanych uprawnień oraz uzupełnienie posiadanych wcześniej wiadomości. Informacje o organizowanych i prowadzonych kursach dostarczał na bieżąco wydawany dziennik lokalny „Goniec Częstochowski”.

W czasach I wojny światowej kursy były jednym ze sposobów krzewienia oświaty. Po opuszczeniu Częstochowy przez Rosjan pojawiły się projekty tworzenia luźnych wykładów, początkowo dla warstw robotniczych, następnie dla inteligencji. W roku szkolnym 1914/1915 powołano Kursy dla Analfabetów Dorosłych (cztery oddziały), Kursy Handlowe i Kursy Samokształcenia. Trzy oddziały Kursów dla Analfabetów oraz Kursy Samokształcenia znajdowały się pod pieczęcią Towarzystwa Opieki Szkolnej². Czwarty oddział kursów przeznaczony

¹ B. Urbanowicz, *Rzemiosło w Częstochowie w okresie międzywojennym (1918–1939)*, Częstochowa 2004, s. 200.

² W skład zarządu oddziału częstochowskiego Towarzystwa Opieki Szkolnej w roku szkolnym 1914/1915 wchodził: Rejmna (przewodniczący), ks. Jeliński (zastępca), W. Płodowski (sekretarz), Frydecki, J. Grygosiński, M. Jurakowski, Klepacki, Markowski, ks. Masłowski, F. Prüff-

dla Żydów³ znajdował się pod opieką Szkoły Rzemiosł, zaś Kurs Handlowy pod pieczę Stowarzyszenia Handlowców⁴. W kolejnym roku szkolnym powołano jeszcze Kursy Pedagogiczne⁵ przy miejscowym oddziale Towarzystwa Opieki Szkolnej⁶.

Pierwszy oddział Kursu dla Analfabetów przy ul. Staszica rozpoczął zajęcia 26 listopada 1914 roku, na które uczęszczało 217 uczniów, z czego 75% stanowiły kobiety. Przedmioty wykładowe obejmowały język polski i arytmetykę. W ramach kursu realizowano codzienne pogadanki na temat: historia Polski przed rozbiorami – J. Sieciński; historia Polski porobiorowej – J. Grygoński; pogadanki etyczne – ks. W. Kneblewski; przyroda żywa – J. Prüffer; przyroda martwa – J. Zieliński; geografia ze szczególnym uwzględnieniem ziem polskich – J. Wróblewski; o produktach spożywczych – Stajewski. W połowie stycznia

er, W. Przygodzki i Paciorkowski; J. Prüffer, *Szkolnictwo w Częstochowie w okresie wojny (rok szkolny 1914/1915 – 1915/1916)*, Częstochowa 1916, s. 41.

³ Zajęcia rozpoczęły się od 1 marca 1915 roku. Program kursu obejmował materiał z zakresu szkoły ludowej z języka polskiego i arytmetyki. Na kurs w bieżącym roku uczęszczało około 200 słuchaczy, z czego 70% to kobiety. Poza zajęciami prowadzono wykłady z zakresu nauk przyrodniczych, higieny, historii i geografii. Kursy otrzymywały subwencję od Rady Miejskiej w wysokości 30 rubli. W roku następnym szkolenia cieszyły się większym zainteresowaniem niż w roku poprzednim. Personel nauczycielski składał się z 42 osób. Zarząd stanowili: E. Bruhlówna, E. Rajchmanówna, J. Frenklówna, J. Zorski, I. Frankenberg, L. Feilchenfeld i Z. Gericht. Tamże, s. 23–26.

⁴ Półroczne Kursy Handlowe rozpoczęły się 15 lutego 1915 roku. Program obejmował przedmioty: buchalterię, arytmetykę handlową, prawo, towaroznawstwo, komercję, ekonomię polityczną, język polski, język rosyjski, historię handlu, kaligrafię, język francuski i język niemiecki. Kursy miały na celu dostarczyć słuchaczom wiadomości teoretycznych i praktycznych oraz pogłębić ich wiedzę za pośrednictwem samodzielnych referatów, zajęć seminaryjnych, odczytów i wycieczek naukowych. Skład personelu nauczycielskiego stanowili: W. Malikowski (kierownik), Cz. Bagiński, J. Dziuba, W. Fiedler, M. Friede, M. Kołakowski, B. Mężnicki, L. Mężnicki, S. Oderfeld, M. Ruff, A. Rosenberg, E. Sojecki, J. Sedericki, M. Wróblewska. W roku szkolnym 1915/1916 kurs półroczny przekształcono na 9-miesięczny. Tamże, s. 36–37.

⁵ Zostały powołane w roku szkolnym 1915/1916. Kursy Pedagogiczne miały w przeciągu roku przygotować nowe pokolenie nauczycieli wiejskich. Program objął elementarne wiadomości z zakresu religii, historii Polski i powszechnej, literatury i języka polskiego, geografii ziem polskich, przyrody, matematyki, logiki, dydaktyki, historii pedagogiki. Uwzględniono również w programie metodykę języka polskiego, arytmetyki i geografii. W pierwszym semestrze kursanci obserwowali prowadzących zajęcia, zaś w drugim prowadzili lekcje próbne pod kierunkiem L. Janickiego. Personel nauczycielski składał się z 13 osób: L. P. Biesiekierski, L. Janicki, ks. W. Kneblewski, B. Kołakowski, Michalska, J. Prüffer, Słomińska, E. Sojecki, M. Wigurski, A. Witeszczak, J. Wróblewski, E. Zagrodzki, M. Zaremski. Zarząd kursów stanowili: ks. W. Kneblewski (kierownik), Dutkiewiczowa, L. Janicki, B. Kołakowski, L. Mężnicki, W. Płodowski, J. Prüffer i E. Sojecki. Oprócz Kursów Pedagogicznych funkcjonowały jeszcze w roku bieżącym Kursy Nauczycielskie dla dziewcząt prowadzone przez ks. Kronenberga, które rekrutowały się spośród wzorowych uczennic szkół elementarnych. Kurs miał trwać 5 lat. J. Prüffer, dz. cyt., s. 38–39.

⁶ Tamże, s. 19.

1915 roku zorganizowano na życzenie kursantów Kurs Anatomii Człowieka. Program objął zakres szkół średnich. Początkowo kurs prowadził Jan Prüffer, później Konstanty Löwenhoff. Słuchacze rekrutowali się z warstw robotniczych. Kursy były bezpłatne, podręczniki i zeszyty w miarę możliwości. Drugi oddział mieścił się przy ul. św. Barbary. Funkcjonował od 12 lutego 1914 roku do 12 czerwca 1915 roku. Kurs prowadzono podobnie jak w oddziale pierwszym. Różnica występowała tylko w zakresie tematycznym pogadank: religia – ks. Szymanowski; sprawy chrześcijańsko-społeczne – ks. Nassalski; geografia (ogólne pojęcie o ziemi, mapy, geografia Polski z uwzględnieniem przemysłu i zabytków historycznych) – Rayska; o pisarzach polskich (początki piśmiennictwa polskiego, pieśń *Bogarodzica*, Jan Kochanowski, klasycyzm i romantyzm, Adam Mickiewicz, Juliusz Słowacki i Zygmunt Krasiński) – Tadeusz Nassalski; pogadanki przyrodnicze (człowiek i jego życie, rasy ludzkie, podział zwierząt, zwierzęta przydatne i szkodliwe, ogólne pojęcie o roślinach, procesy oddychania, zwierzęta i rośliny kopalne, wyprawy polarne) – Jan Prüffer; higiena (ogólny pogląd na anatomię i fizjologię człowieka, wystrzeżenie się chorób, postępowanie z człowiekiem chorym na choroby zakaźne, ogólny pogląd na odkażanie) – dr Tomaszewski. Kierownictwo kursu spoczywało w rękach ks. Sowińskiego. Trzeci oddział funkcjonował przy szkole J. Wróblewskiego na Ostatnim Groszu. W roku szkolnym 1914/1915 uczęszczało na niego 109 osób w tym 39 mężczyzn i 71 kobiet. Program lekcji wraz z pogadankami obejmował naukę języka polskiego, rachunków, dziejów ojczyźtych, geografii, przyrodę i przemysł. Kadre kursu stanowili: A. Austenowa, W. Bargieł, J. Mackiewiczowa, W. Szmidla, Z. Wiznerówna, W. Wojtkiewiczówna, J. Wróblewska, Z. Wróblewska, J. Wróblewski i M. Zawadzka. W roku szkolnym 1915/1916 kursy przy ul. św. Barbary i Staszica zostały zamknięte, a na ich miejsce utworzono nowe przy szkole Kożana na ul. Stradomskiej. Zapisano się na nie 186 osób, w tym 160 kobiet i 26 mężczyzn. W ramach szkolenia realizowano program z języka polskiego i literatury polskiej, arytmetyki, historii Polski, geografii i przyrody. Pogadanki wygłaszali: J. Dziuba i S. Kożan z zakresu historii polski; Bugajski z zakresu ruchu spółdzielczego; Kozłowska o Adamie Mickiewiczu; J. Prüffer i E. Sojecki z przyrodoznawstwa. Personel nauczycielski kursów stanowili: ks. Zawadzki, J. Celmerówna, H. Goszczyńska, J. Karpińska, J. Kozłowska, M. Szafnicka, K. Wichurzanka, K. Januszajtis, S. Kożan i Boglewska⁷.

Kursy Samokształcenia działalność rozpoczęły 17 lutego 1915 roku. Stanowiły instytucję wzorowaną na uniwersytetach ludowych w Galicji. Ich zadaniem było zaznajomienie kursantów ze zdobyczami naukowymi. Program składał się z poszczególnych działów: humanistycznego (historia języka polskiego – Czesław Bagiński; logika – Władysław Biegański; literatura powszechna i psychologia poznania – Ludwik Biesiekierski-Pomian; dzieje Polski – Józef Dziuba;

⁷ Tamże, s. 20–25.

szkice ekonomiczne – Ludwik Mężnicki; o zabytkach budownictwa i sztuce ludowej w Polsce – Leon Mońkowski; historia sztuki renesans – Marian Zarembski; wykłady stenografii – R. Szumacherowa; wykłady języka esperanto – Józef Grygosiński i Ludwik Mońkowski); przyrodniczego (zasady chemii nieorganicznej oraz praktyczne zajęcia z chemii analitycznej, jakościowej – Norbert Kon; o drobnoustrojach chorobotwórczych – Waław Kon; fizyka, elektryczność – Waław Płodowski; biologiczne podstawy zoologii, nauka o dziedziczności – Jan Prüffer; geologia – Edmund Sojecki; zarys chemii organicznej, historia chemii – E. Zagrodzki; bogactwa mineralne na ziemiach polskich – Justynian Zieliński); technicznego (architektura i wytrzymałość materiałów – Chmurski; centralne ogrzewanie – Stanisław Januszewski; o silnikach – W. Klewicki; o przemyśle chemicznym – Korngold; cukrownictwo, ceramika – L. Nieprzecki; papiernictwo, cementownictwo – Wróblewski). Na kurs uczęszczało 1306 słuchaczy, w tym 648 mężczyzn i 658 kobiet (58 osób z wyższym wykształceniem, 312 ze średnim, 152 o czteroklasowym i 25 domowym). Zarząd kursów stanowili: Waław Płodowski (przewodniczący), Ludwik Mężnicki (zastępca), Jan Prüffer (sekretarz), Maria Mężnicka (skarbniczka), Norbert Kon (kierownik laboratorium), E. Zagrodzki (gospodarz), M. Zarembski, G. Zieliński i E. Sojecki (komisja rewizyjna). W okresie wakacyjnym Zygmunt Tarnowski prowadził dodatkowe wykłady i zajęcia praktyczne z zakresu fotografii amatorskiej, a Biesiekierski z literatury polskiej. W roku szkolnym 1915/1916 wykłady na kursach obejmowały dwa działy: humanistyczny i przyrodniczy. Zorganizowano także Wyższy Kurs Przyrodniczy⁸.

Oprócz powyżej wymienionych organizacji popularyzatorem oświaty zawodowej w Częstochowie było między innymi Stowarzyszenie Rzemieślniczo-Przemysłowe, które w 1909 roku zainicjowało odczyty z zakresu przemysłu i rzemiosła (w 1909 roku było ich 19)⁹. W 1910 roku Stowarzyszenie Rzemieślniczo-Przemysłowe uruchomiło Kursy Wieczorowe Rzemieślnicze. Realizacja owego przedsięwzięcia była możliwa m.in. dzięki pomocy materialnej udzielonej przez Towarzystwo Pożyczkowo-Oszczędnościowe, które ofiarowało na rzecz kursów inwentarz w postaci przyrządów rysunkowych i książek. Działalność oświatową stowarzyszenia wstrzymały działania wojenne w 1914 roku¹⁰.

Wybuch wojny zapoczątkował czas niezwykle trudny dla mieszkańców Częstochowy, między innymi ze względu na wstrzymanie bądź ograniczenie produkcji w zakładach, zerwanie więzi handlowych i kooperacyjnych, problemy zaopatrzeniowe, itd. Warunki wojenno-okupacyjne miały też wpływ na sytuację w organizacjach społecznych, a zwłaszcza w oświacie. Wyrazem trudności dnia codziennego była m.in. konieczność utworzenia w ramach Stowarzyszenia

⁸ Tamże, s. 26–30.

⁹ *Jubileusz 25-lecia Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego i wojewódzki zjazd rzemiosła*, „Goniec Częstochowski” 1933, nr 127 s. 2–3.

¹⁰ Tamże, s. 2.

Rzemieślniczo-Przemysłowego komisji żywnościowej, w celu zaopatrzenia członków towarzystwa w artykuły pierwszej potrzeby. Atmosfera oczekiwania na koniec zmagania wojennych oraz ustępstwa władz niemieckich, poszukujących wsparcia polskiego społeczeństwa, skłoniła działaczy stowarzyszenia do wzniesienia w 1917 roku organizacji Kursów Rzemieślniczych. Koszt kursów w roku szkolnym 1917/1918, 1918/1919 oraz 1919/1920 związek sfinansował dzięki pomocy cechów oraz członków towarzystwa. Reaktywację Kursów Rzemieślniczych w 1917 roku zainicjował zarząd, w szczególności inż. Bronisław Hłasko i L. Nieprzecki, oraz rada szkolna (ks. kanonik Marian Fulman, Wacław Płodowski, Antoni Januszewski, R. Trawiński, Stefan Smuga, Antoni Braksator)¹¹.

W 1918 roku na kurs wstępny (przygotowawczy) oraz pierwszy i drugi (techniczny) zapisało się łącznie 116 osób. Uczestnicy szkoleń rekrutowali się głównie spośród czeladników, terminatorów oraz osób pracujących w przemyśle i handlu. Kandydatów przydzielano wg posiadanych przez nich umiejętności. I tak na kurs przygotowawczy przyjmowano analfabetów, na pierwszy osoby posiadające 3-oddziałowe wykształcenie (z umiejętnością czytania i liczenia), na drugi – z ukończoną edukacją 4-oddziałową (znajomość podstaw z zakresu algebry, fizyki, rysunków ręcznych)¹². W roku następnym kurs przygotowawczy przeznaczony dla analfabetów został zlikwidowany, a kandydatów zgrupowano w trzech oddziałach, odpowiednio do uzdolnień. Uczestnicy wnosili opłatę od 50 fenigów do 1,50 mk. tygodniowo. W 1918 roku szkolenia uzyskały pomoc finansową ze strony Magistratu Częstochowy – 4000 mk., cechów – 1000 mk., od osób prywatnych – 600 mk. Kursy mieściły się w budynku przy alei NMP 35¹³. Kadre stanowili wówczas: inż. Bronisław Hłasko (dyrektor kursów, kreślenie techniczne), H. Wyszyński (geometria, fizyka), Stanisław Troczyński (rysunki ręczne), L. Janicki (arytmetyka), Stanisław Kożan (język polski, historia), H. Ciepielewski (arytmetyka), J. Skorko (język polski)¹⁴. Zajęcia odbywały się pięć dni w tygodniu, po dwie godziny dziennie, od godziny dziewiętnastej do dwudziestej pierwszej¹⁵. W 1920 roku kierownictwo Wieczorowych Kursów Doksztalających Rzemieślniczo-Przemysłowych powierzono inż. Zagrodzkiemu¹⁶. W roku następnym, w wyniku trudnej sytuacji finansowej, zarząd – nie chcąc dopuścić do likwidacji kursów – zwrócił się 10 maja 1921 roku z prośbą do magistratu o przejęcie placówki. Wkrótce Kursy Doksztalające przy Magi-

¹¹ Tamże; R. Szwed, *Samorząd miasta Częstochowy*, [w:] *Częstochowa. Dzieje miasta i Klasztoru Jasnogórskiego. W czasach Polski Odrodzonej i drugiej wojny światowej 1918–1945*, pod red. R. Szweada, t. 3, Częstochowa 2006, s. 262.

¹² *Wieczorowe kursy rzemieślnicze*, „Goniec Częstochowski” 1918, nr 24, s. 4; *Popierajmy kursy rzemieślnicze*, „Goniec Częstochowski” 1918, nr 91, s. 2.

¹³ *Zakończenie roku szkolnego w szkole rzemieślniczo-przemysłowej*, „Goniec Częstochowski” 1918, nr 130, s. 3.

¹⁴ *Wieczorowe kursy rzemieślnicze*, dz. cyt., s. 4; *Popierajmy kursy rzemieślnicze*, dz. cyt., s. 2.

¹⁵ Jak wyżej.

¹⁶ *Rozpoczęcie roku szkolnego na kursach wieczorowych*, „Goniec Częstochowski” 1920, nr 220, s. 4.

stracie miasta Częstochowy¹⁷ przemianowano na Miejskie Publiczne Szkoły Doksztalujące Zawodowe.

Od 1923 roku coroczne kursy handlowe (od 1925/1926 roku jednoroczne wieczorowe kursy handlowe) organizował Zarząd Stowarzyszenia Kupców Polskich w gmachu II Gimnazjum Państwowego. W ramach zajęć odbywały się wykłady z zakresu księgowości, korespondencji handlowej, arytmetyki handlowej, nauki o handlu i prawoznawstwie, geografii gospodarczej, towaroznawstwa i stenografii. Dodatkowo, dla zainteresowanych, prowadzono naukę pisania na maszynach¹⁸. Począwszy od 1925 roku, półroczne kursy buchalteryjne prowadziła też Szkoła Handlowa Stowarzyszenia Kupców Polskich¹⁹. Następnie, w 1932 roku, dyrekcja Szkoły Rzemieślniczo-Przemysłowej w porozumieniu ze Stowarzyszeniem dla Rozwoju Spawania i Cięcia Metali w Polsce zorganizowała przy szkole kurs spawania i cięcia metali²⁰. Szkolenia dla pracowników zatrudnionych w handlu prowadziły ponadto siostry Zmartwychwstanki (program obejmował rachunkowość i księgowość, organizację i technikę reklamy, organizację i ekonomikę przedsiębiorstwa oraz zasady kierowania przedsiębiorstwem); w 1929 roku – roczne kursy kilimkarskie i trykotarstwa²¹.

Jeszcze przed wojną, w 1910 roku, na terenie Częstochowy istniały Kursy Stenograficzne i Szkoła Pisania na Maszynach zorganizowane przez Różę German-Szumacherową (przy ul. Szkolnej 5a)²². Reaktywowane w 1919 roku jako Półroczne Kursy Handlowe²³, w 1922 roku zostały przemianowane, za zgodą Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, na Roczne Kursy Handlowe²⁴. W okresie dwudziestolecia międzywojennego Róża German-Szumacherowa prowadziła: Roczne Koedukacyjne Kursy Handlowe, Półroczne Kursy Buchalterii oraz Szkołę Pisania na Maszynie²⁵. W trakcie działalności placówka zmieniała miejsce swej lokalizacji. Początkowo mieściła się przy ul. Szkolnej 5a m. 5²⁶, w 1919 roku przy al. Kościuszki 9²⁷, następnie w 1921 roku przy ul. Dąbrowskiego 5a²⁸, z kolei w 1934 roku – przy ul. Dąbrowskiego 11 m. 5²⁹.

¹⁷ B. Snoch, *Z dziejów szkolnictwa w Częstochowie i w regionie częstochowskim w latach 1918–1990*, Częstochowa 1998, s. 117.

¹⁸ *Ogłoszenia*, „Goniec Częstochowski” 1924, nr 200, 205, s. 4 i 5.

¹⁹ *Ogłoszenia*, „Goniec Częstochowski” 1925, nr 221, s. 2.

²⁰ *Zapisy na kurs spawania i cięcia metali w Szkole Rzemieślniczo-Przemysłowej*, „Goniec Częstochowski” 1932, nr 20, s. 3.

²¹ Archiwum Sióstr Zmartwychwstanków Kęty (dalej: ASZK), Częstochowa – Szkoła – Pamiątki, sygn. 87, k. 7.

²² *Ogłoszenie*, „Goniec Częstochowski”, 1918, nr 91, s. 8.

²³ „Goniec Częstochowski” 1919, nr 165, s. 2; nr 179, s. 4.

²⁴ „Goniec Częstochowski” 1922, nr 206, s. 3.

²⁵ „Goniec Częstochowski” 1924, nr 189, s. 4.

²⁶ „Goniec Częstochowski” 1918, nr 91, s. 8.

²⁷ „Goniec Częstochowski” 1919, nr 179, s. 4.

²⁸ „Goniec Częstochowski” 1921, nr 179, s. 4.

²⁹ „Goniec Częstochowski” 1934, nr 197, s. 2.

Szkolenia z zakresu handlu prowadzili również: W. Nassalski³⁰ (Półroczne Koedukacyjne Kursy Handlowe, istniały do 1919 roku przy al. NMP 35)³¹, Stanisław Suchodolski (Koedukacyjne Kursy Handlowe Stanisława Suchodolskiego, funkcjonowały od 1919 roku przy ul. Szkolnej 9 m. 3, następnie przy al. NMP 60)³², Władysław Rychter i Józef Neuman (w 1921 roku Kursy Handlowe Stanisława Suchodolskiego przeszły na własność Rychtera i Neumana, od tej pory nosiły nazwę – Kursy Handlowe Władysława Rychtera, prowadzone w lokalu przy al. NMP 35)³³, Waław Fidler (kursy organizowane od 1921 roku przez dyrektora Szkoły Handlowej, przy ul. Dąbrowskiego 10)³⁴, E. Sperro (w 1922 roku ogłoszono nabór na roczny koedukacyjny kurs handlowy, czteromiesięczny kurs buchalterii handlowej, kurs pisania na maszynach, stenografii polskiej i niemieckiej, sześciomiesięczne praktyczne kursy językowe)³⁵. Z kolei z zakresu buchalterii szkolenia kursowe prowadzili: E. Zalcman (w 1919 roku prowadził kurs przy ul. Szkolnej 7)³⁶ oraz Mieczysław Rozynes (czteromiesięczne i pięciomiesięczne prywatne wieczorowe praktyczne lekcje buchalterii)³⁷.

Od 4 stycznia 1919 roku Konstancja Grzemiączkówna uruchomiła w Częstochowie Kursy Zawodowe Żeńskie (w zakresie kroju i szycia) oraz Roczny Kurs Bielizniarstwa i Haftu. Zajęcia odbywały się przy ul. Narutowicza 30 m. 26³⁸. Był to zakład zaliczany do typu niższego rękodzielniczo-przemysłowego. Szkolenia przeznaczone były wyłącznie dla dziewcząt i trwały trzy lata. Wg stanu z 15 listopada 1934 roku w kursach uczestniczyło 100 uczennic, a personel pedagogiczny składał się z 4 osób³⁹. W 1925 roku W. i A. Kotyńscy prowadzili

³⁰ W roku szkolnym 1913/1914 w pierwszym półroczu uczęszczało 37 uczniów, zaś w drugim 32. W kolejnym roku na zajęcia rozpoczęte w drugim półroczu – 31 uczniów. W roku szkolnym 1915/1916 zajęcia odbywały się tylko w pierwszym półroczu, na które uczęszczało 22 kursantów. W drugim półroczu kursy były nieczynne z powodu przemianowania na całoroczne. Personel nauczycielski składał się z: W. Olszewskiego (kierownik), W. Nassalskiego, L. Mężnickiego, R. Szumacherowej, M. Zaremskiego i A. Zboińskiego. J. Prüffer, dz. cyt., s. 37.

³¹ *Kursy handlowe R. Szumacherowej*, „Goniec Częstochowski” 1919, nr 180, s. 3; „Goniec Częstochowski” 1919, nr 4, s. 4.

³² „Goniec Częstochowski” 1919, nr 279, s. 1; *Z kursów handlowych Wł. Rychtera*, „Goniec Częstochowski” 1921, nr 187, s. 3.

³³ *Kursy handlowe*, „Goniec Częstochowski” 1921, nr 10, s. 3; „Goniec Częstochowski” 1922, nr 4, s. 5.

³⁴ *Kursy handlowe dyr. Fidlera*, „Goniec Częstochowski” 1921, nr 11, s. 3; „Goniec Częstochowski” 1921, nr 11, s. 3.

³⁵ „Goniec Częstochowski” 1922 nr 279, s. 3.

³⁶ „Goniec Częstochowski”, 1919 nr 177, s. 6.

³⁷ „Goniec Częstochowski” 1927, nr 201, s. 2.

³⁸ *Z uroczystości rozdania świadectw na Kursach Zawodowych Żeńskich p. K. Grzemiączkówny*, „Goniec Częstochowski” 1934, nr 137, s. 3; *Ogłoszenie*, „Goniec Częstochowski” 1934, nr 183, s. 4; *Ogłoszenie*, „Goniec Częstochowski” 1938, nr 238, s. 11.

³⁹ B. Urbanowicz, *Udział samorządu miejskiego, związków i organizacji w rozwoju szkolnictwa zawodowego w Częstochowie w latach 1918–1939*, [w:] *Wielkie i małe problemy Częstochowy w Polsce Odrodzonej (1918–1939)*, red. R. Szwed i W. Palus, Częstochowa 1996, s. 243.

pięcioletniowy Kurs Kroju Sukien i Konfekcji Damskiej, przy ul. Dąbrowskiego 15 m. 14⁴⁰. W tym samym roku Kurs Kroju Damskiego zorganizował Stefan Smuga, w lokalu przy al. Kościuszki 23⁴¹. Natomiast od dnia 25 marca 1931 roku przy al. Kościuszki 15 funkcjonowały prywatne 3-letnie Kursy Kroju i Szycia Morawskiej (dla dziewcząt), przygotowujące do zawodu krawieckiego. Wg danych z 27 listopada 1934 roku na kursy uczęszczało 60 dziewcząt, zatrudnionych było 3 nauczycieli-instruktorów⁴².

Kursy o profilu zawodowym organizował także Polski Czerwony Krzyż (PCK). Szkolenie kursowe Częstochowski Oddział PCK po raz pierwszy przeprowadził w 1925 roku – był to Trzymiesięczny Kurs Sióstr Miłosierdzia Polskiego Czerwonego Krzyża⁴³, a więc kurs przygotowujący do pomocy pielęgniarstwu; w 1928 roku otwarto Trzymiesięczne Wieczorowe Kursy Sanitarne Sióstr Rezerwy Polskiego Czerwonego Krzyża⁴⁴, a w 1936 roku zorganizowano Trzymiesięczny Kurs Pielęgniarstwa dla Sióstr Pogotowia Sanitarnego PCK⁴⁵. Na szkolenie mogły zgłaszać się kobiety i dziewczęta, które ukończyły 7 klas szkoły powszechnej lub 4 klasy gimnazjum, w wieku 18–40 lat⁴⁶. Kursy odbywały się w pomieszczeniach II Państwowego Gimnazjum Męskiego im. R. Traugutta przy al. Kościuszki 19. Kierownikiem pierwszego kursu został dr Stefan Purski⁴⁷. Głównym celem szkolenia było przygotowanie dziewcząt i kobiet na stanowiska pomocnicze pielęgniarstwu na wypadek wojny. W ramach kursu realizowano następujące przedmioty i zagadnienia: anatomię (dr Słowiński), farmakologię (W. Sikora), pielęgniarstwo (dr Grzybowski), bakteriologię (dr Secomski), niesienie pomocy choremu (ks. B. Wróblewski), pielęgnację niemowląt (dr Szaniawski), pielęgnację oczu (dr Marczewski), chirurgię (dr Franke), choroby weneryczne (dr Szwedowski), higienę (dr Borkowski), ratownictwo ogólne (dr Talikowski), ratownictwo gazowe i chemiczne środki bojowe (instruktor Mieczysław Ciszewski). Wraz z ukończeniem szkolenia kursantki zobowiązane były do odbycia trzymiesięcznej praktyki szpitalnej⁴⁸. W 1937 ro-

⁴⁰ „Goniec Częstochowski” 1925, nr 198, s. 3.

⁴¹ „Goniec Częstochowski” 1925, nr 272, s. 2.

⁴² J. Wójcicki, *Z dziejów szkolnictwa częstochowskiego*, „Komunikaty Naukowe”, t. 13/14, Częstochowa 1976–1980, s. 103; B. Urbanowicz, *Udział samorządu miejskiego...*, s. 243.

⁴³ *Kursy dla Sióstr Miłosierdzia Polskiego Czerwonego Krzyża*, „Goniec Częstochowski” 1925, nr 211, s. 4.

⁴⁴ *Otwarcie kursów sanitarnych Sióstr Rezerwy Polskiego Czerwonego Krzyża*, „Goniec Częstochowski” 1928, nr 29, s. 3.

⁴⁵ *Z otwarcia kursu pielęgniarstwa dla sióstr pogotowia sanitarnego*, „Goniec Częstochowski” 1936, nr 292, s. 5.

⁴⁶ *Kurs dla Sióstr Pogotowia Sanitarnego P.C.K.*, „Goniec Częstochowski” 1938, nr 60, s. 5; *Kursy dla Sióstr Miłosierdzia Polskiego Czerwonego Krzyża*, „Goniec Częstochowski” 1925, nr 211, s. 4.

⁴⁷ *Otwarcie kursów sanitarnych Sióstr Rezerwy Polskiego Czerwonego Krzyża*, dz. cyt. s. 3.

⁴⁸ *Z otwarcia kursu pielęgniarstwa dla sióstr pogotowia sanitarnego*, „Goniec Częstochowski” 1936, nr 292, s. 5.

ku Oddział Polskiego Czerwonego Krzyża przy współudziale Ubezpieczalni Społecznej zorganizował również Kurs Przeszkoleniowy dla Pielęgniarek Zawodowych przy al. Wolności 29⁴⁹.

W okresie dwudziestolecia międzywojennego w Częstochowie organizowano także kursy o krótszym okresie szkolenia, między innymi przez Koło Gospodyń, które prowadziło trzydniowe Kursy Gospodarstwa Kobiecego przy III Alei 62⁵⁰. W 1921 roku Zarząd Koła Gospodyń, Związek Kółek Rolniczych oraz Towarzystwo Rolnicze ogłosiły nabór na dwutygodniowe kursy sanitarno-gospodarcze dla gospodarzy i gospodyń wiejskich w siedzibie Związku Kółek Rolniczych przy ul. Kilińskiego 19⁵¹.

Analizując materiał z lat 1918–1939, podkreślić należy, iż w Częstochowie pojawiały się kursy, które przesadnie nazywano szkołami. Do tego rodzaju inicjatyw należała między innymi Szkoła Kierowców prowadzona przez E. Ślaskiego przy ul. Krakowskiej 13. Egzamin kursu przyspieszonego odbywał się w Okręgowej Dyrekcji Robót Publicznych. W 1926 roku prawo prowadzenia pojazdów mechanicznych na drogach publicznych w kategorii II A (prawo prowadzenia samochodów z silnikami sześciocyndrowymi) uzyskało 9 słuchaczy, a kategorii II B (prawo prowadzenia samochodów „Ford”) – 2 kursantów⁵².

Kolejną placówką kursową, określaną jako szkoła, była Okręgowa Szkoła Przdowników Policji Państwowej. W 1921 roku jej kierownikiem był A. Biederstat. Pozostałą kadrę stanowili: Władysław Bogatka (nauczyciel II Gimnazjum Państwowego – historia i geografia Polski), ks. prałat Ciesielski (etyka moralna), Kłusak (referent starostwa), Sokołowski (sędzia śledczy pierwszego rewiru – prawo państwowe i administracyjne), dr Tomaszewski (medycyna sądowa, higiena i ratownictwo), Sobiesław Ziemiński (sędzia śledczy zapasowy – prawo i procedura karna) oraz instruktorzy. Okres nauki trwał cztery miesiące. Wg danych z lipca 1921 roku do egzaminu przystąpiło 50 kursantów, z tego 27 ukończyło kurs z wynikiem bardzo dobrym⁵³.

Począwszy od 1920 roku, Szkołę Szycia i Kroju prowadziła Łucja Juraszek w III Alei NMP 55. Placówka kształciła dziewczęta na podmistrzyni damskiej sztuki krawieckiej. Egzamin uczennic odbywał się w obecności reprezentantów Urzędu Starszych Zgromadzenia Krawców m. Częstochowy. Według informacji prasowych, 21 grudnia 1920 roku szkołę opuściło 7 absolwentek, 28 września 1921 roku – 11 wychowanek, 15 grudnia 1924 roku – 9, 27 czerwca 1925 roku – 14, a w 1926 roku 15 podmistrzyń⁵⁴.

⁴⁹ *Kurs Przeszkoleniowy dla Pielęgniarek Zawodowych*, „Goniec Częstochowski” 1937, nr 228, s. 7.

⁵⁰ *Kursy gospodarstwa kobiecego w Częstochowie*, „Goniec Częstochowski” 1919, nr 180, s. 3.

⁵¹ *Otwarcie kursów sanitarno-gospodarczych*, „Goniec Częstochowski” 1921, nr 20, s. 3.

⁵² *Nowi szoferzy za szkoły kierowców w Częstochowie*, „Goniec Częstochowski” 1926, nr 221, s. 5; *Ze szkoły kierowców samochodowych*, „Goniec Częstochowski” 1926, nr 288, s. 3.

⁵³ *Egzamin w szkole policyjnej*, „Goniec Częstochowski” 1921, nr 56, s. 2; *Ze szkoły przdowników policji*, „Goniec Częstochowski” 1921, nr 167, s. 2–3.

⁵⁴ *Ze szkoły szycia i kroju*, „Goniec Częstochowski” 1921, nr 14, s. 2; *Z cechu krawców*, „Goniec Częstochowski” 1921, nr 220, s. 3; *Ze szkoły szycia i kroju p. Łucji Juraszkówny*, „Goniec Cz-

Z kolei w 1918 roku Związek Kółek Rolniczych podjął się organizacji w Częstochowie Męskiej Zimowej Szkoły Rolniczej, której celem było przygotowanie młodzieży męskiej do pracy w rolnictwie. Placówka miała funkcjonować wyłącznie w okresie czteromiesięcznym, od listopada 1918 roku do marca 1919 roku. W programie szkolnym (kursowym) umieszczono następujące przedmioty: uprawa mechaniczna roli, uprawa roślin, nawożenie, warzywnictwo, uprawa łąk, nasiennictwo, pszczelnictwo, hodowla drzew i krzewów owocowych, hodowla i żywienie zwierząt domowych, weterynaria, przygotowawcze nauki przyrodnicze, język polski, rachunki, geografia, historia Polski, instytucje spółdzielcze na wsi. Poza materiałem teoretycznym przewidywano również zajęcia praktyczne z weterynarii, żywienia i obchodzenia się ze zwierzętami oraz koszykarstwo. Czteromiesięczny kurs (określany mianem szkoły) przeznaczony był dla chłopców, którzy ukończyli 17 lat i w przyszłości planowali pracę w rolnictwie. Od kandydatów wymagano umiejętności w zakresie czytania, pisania i liczenia. Opłata za naukę wynosiła 200 mk. i miała pokrywać koszt nauki praktycznej, mieszkanie, światło, opał, opiekę lekarską. Zarząd szkoły mieścił się w Biurze Okręgowym Związku Kółek przy ul. Pięknej 7⁵⁵. Kierownikiem organizowanej placówki mianowano instruktora Towarzystwa Rolniczego – Moczydłowskiego⁵⁶. Włożony trud w organizację szkoły nie przyniósł jednak pozytywnego efektu. Placówka nie została otwarta z powodu zrekrutowania przyszłych uczniów do wojska⁵⁷. W późniejszych latach inicjatywy tej Związek Kółek Rolniczych już nie podejmował – nie znaczy to jednak, że całkowicie poniechano oświaty rolniczej.

Kolejną tego typu próbę – uruchomienia zimowych pięciomiesięcznych kursów rolniczych męskich dla młodzieży wiejskiej i drobnych rolników – podjął w 1919 roku Wydział Szkolny Centralnego Towarzystwa Rolniczego. Według wytycznych, na szkolenie mogli zgłaszać się kandydaci, którzy ukończyli 16 rok życia i posługiwali się płynną znajomością w zakresie czytania, pisania i czterech działań arytmetycznych. Kurs miał charakter ogólny (przedmioty: język polski, arytmetyka, historia Polski, geografia, przyroda, fizyka, chemia) i zawodowy rolniczy (hodowla zwierząt domowych, ogrodnictwo, sadownictwo, warzywnictwo i pszczelnictwo). Opłata za pięciomiesięczną naukę wynosiła 100 mk.⁵⁸ Kierownictwo kursu objął Edward Cetnerski, były dyrektor szkoły rolniczej w Listkowie oraz ówczesny dyrektor Seminarium Nauczycielskiego Męskiego⁵⁹. 10 września 1922 roku gazeta lokalna zamieściła informacje, iż Sejmik

stochowski” 1925, nr 1, s. 3; *Ze szkoły kroju i szycia p. Lucji Juraszek*, „Goniec Częstochowski” 1925, nr 164, s. 5; *Ze szkoły kroju i szycia*, „Goniec Częstochowski” 1926, nr 152, s. 3.

⁵⁵ *Szkoła rolnicza w Częstochowie*, „Goniec Częstochowski” 1918, nr 184, s. 4.

⁵⁶ *Szkoła rolnicza w Częstochowie*, „Goniec Częstochowski” 1918, nr 176, s. 3.

⁵⁷ *W sprawie szkoły rolniczej*, „Goniec Częstochowski” 1918, nr 257, s. 3.

⁵⁸ *Szkoła rolnicza w Częstochowie*, „Goniec Częstochowski” 1919, nr 196, s. 5; *Szkoła rolnicza w Częstochowie*, „Goniec Częstochowski” 1919, nr 201, s. 3.

⁵⁹ *Otwarcie Kursów Rolniczych w Częstochowie*, „Goniec Częstochowski” 1919, nr 248, s. 3.

Powiatowy na posiedzeniu 29 sierpnia 1922 roku zatwierdził projekt Wydziału Powiatowego na uruchomienie normalnej szkoły rolniczej typu ludowego o programie znacznie dłuższym, bo jedenastomiesięcznym. Szkoła miała powstać 1 stycznia 1923 roku na terenie dworku dzierżawionego przez sejmik w Turowie⁶⁰.

Organizowane w okresie dwudziestolecia międzywojennego kursy cieszyły się dość dużym zainteresowaniem. Ich intensywność spowodowana była zapotrzebowaniem płynącym ze strony społeczeństwa oraz rozwijającego się na terenie miasta i poza jego granicami przemysłu, rzemiosła i handlu. Nie wszyscy jednak mogli skorzystać z tej formy szkolenia zawodowego ze względu, iż większość z nich była kosztowna. Jednak tego rodzaju przygotowanie stało się w tym okresie najkrótszą drogą do zdobycia kwalifikacji.

Bibliografia

Źródła archiwalne:

Archiwum Sióstr Zmartwychwstank Kęty, Częstochowa – Szkoła – Pamiątki, sygn. 87.

Publikacje:

Prüffer J., *Szkolnictwo w Częstochowie w okresie wojny (rok szkolny 1914/1915 – 1915/1916)*, Częstochowa 1916.

Snoch B., *Z dziejów szkolnictwa w Częstochowie i w regionie częstochowskim w latach 1918–1990*, Częstochowa 1998.

Szwed R., *Samorząd miasta Częstochowy*, [w:] *Częstochowa. Dzieje miasta i Klasztoru Jasnogórskiego. W czasach Polski Odrodzonej i drugiej wojny światowej 1918–1945*, pod red. R. Szweda, t. 3, Częstochowa 2006.

Urbanowicz B., *Udział samorządu miejskiego, związków i organizacji w rozwoju szkolnictwa zawodowego w Częstochowie w latach 1918–1939*, [w:] *Wielkie i małe problemy Częstochowy w Polsce Odrodzonej (1918–1939)*, red. R. Szwed i W. Palus, Częstochowa 1996.

Urbanowicz B., *Rzemiosło w Częstochowie w okresie międzywojennym (1918–1939)*, Częstochowa 2004.

Wójcicki J., *Z dziejów szkolnictwa częstochowskiego*, „Komunikaty Naukowe”, t. 13/14, Częstochowa 1976–1980.

Artykuły w prasie:

Egzamin w szkole policyjnej, „Goniec Częstochowski” 1921, nr 56;

„Goniec Częstochowski” 1918, nr 91;

⁶⁰ *Szkoła Rolnicza w powiecie częstochowskim*, „Goniec Częstochowski” 1922, nr 205, s. 3.

- „Goniec Częstochowski” 1919, nr 4;
„Goniec Częstochowski” 1919, nr 165;
„Goniec Częstochowski”, 1919 nr 177;
„Goniec Częstochowski” 1919, nr 179;
„Goniec Częstochowski” 1919, nr 279;
„Goniec Częstochowski” 1921, nr 11;
„Goniec Częstochowski” 1921, nr 179;
„Goniec Częstochowski” 1922, nr 4;
„Goniec Częstochowski” 1922, nr 206;
„Goniec Częstochowski” 1922 nr 279;
„Goniec Częstochowski” 1924, nr 189;
„Goniec Częstochowski” 1925, nr 198;
„Goniec Częstochowski” 1925, nr 272;
„Goniec Częstochowski” 1927, nr 201;
„Goniec Częstochowski” 1934, nr 197;
Jubileusz 25-lecia Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego i wojewódzki zjazd rzemiosła, „Goniec Częstochowski” 1933, nr 127.
Kurs dla Sióstr Pogotowia Sanitarnego P.C.K., „Goniec Częstochowski” 1938, nr 60.
Kursy dla Sióstr Miłosierdzia Polskiego Czerwonego Krzyża, „Goniec Częstochowski” 1925, nr 211.
Kursy gospodarstwa kobiecego w Częstochowie, „Goniec Częstochowski” 1919, nr 180.
Kursy handlowe dyr. Fidlera, „Goniec Częstochowski” 1921, nr 11.
Kursy handlowe, „Goniec Częstochowski” 1921, nr 10.
Kursy handlowe R. Szumacherowej, „Goniec Częstochowski” 1919, nr 180.
Kurs Przeszkoleniowy dla Pielęgniarek Zawodowych, „Goniec Częstochowski” 1937, nr 228.
Nowi szoferzy za szkoły kierowców w Częstochowie, „Goniec Częstochowski” 1926, nr 221.
Ogłoszenie, „Goniec Częstochowski”, 1918, nr 91;
Ogłoszenia, „Goniec Częstochowski” 1924, nr 200;
Ogłoszenia, „Goniec Częstochowski” 1924, nr 205;
Ogłoszenia, „Goniec Częstochowski” 1925, nr 221;
Ogłoszenie, „Goniec Częstochowski” 1934, nr 183;
Ogłoszenie, „Goniec Częstochowski” 1938, nr 238.
Otwarcie Kursów Rolniczych w Częstochowie, „Goniec Częstochowski” 1919, nr 248.
Otwarcie kursów sanitarno-gospodarczych, „Goniec Częstochowski” 1921, nr 20.
Otwarcie kursów sanitarnych Sióstr Rezerwy Polskiego Czerwonego Krzyża, „Goniec Częstochowski” 1928, nr 29.

- Popierajmy kursy rzemieślnicze*, „Goniec Częstochowski” 1918, nr 91.
- Rozpoczęcie roku szkolnego na kursach wieczorowych*, „Goniec Częstochowski” 1920, nr 220.
- Szkoła rolnicza w Częstochowie*, „Goniec Częstochowski” 1918, nr 176;
- Szkoła rolnicza w Częstochowie*, „Goniec Częstochowski” 1918, nr 184;
- Szkoła rolnicza w Częstochowie*, „Goniec Częstochowski” 1919, nr 196;
- Szkoła rolnicza w Częstochowie*, „Goniec Częstochowski” 1919, nr 201.
- Szkoła Rolnicza w powiecie częstochowskim*, „Goniec Częstochowski” 1922, nr 205.
- Wieczorowe kursy rzemieślnicze*, „Goniec Częstochowski” 1918, nr 24.
- W sprawie szkoły rolniczej*, „Goniec Częstochowski” 1918, nr 257.
- Zakończenie roku szkolnego w szkole rzemieślniczo-przemysłowej*, „Goniec Częstochowski” 1918, nr 130.
- Zapisy na kurs spawania i cięcia metali w Szkole Rzemieślniczo-Przemysłowej*, „Goniec Częstochowski” 1932, nr 20.
- Z cechu krawców*, „Goniec Częstochowski” 1921, nr 220.
- Z kursów handlowych Wł. Rychtera*, „Goniec Częstochowski” 1921, nr 187.
- Z otwarcia kursu pielęgniarstwa dla siostr pogotowia sanitarnego*, „Goniec Częstochowski” 1936, nr 292.
- Ze szkoły kierowców samochodowych*, „Goniec Częstochowski” 1926, nr 288.
- Ze szkoły kroju i szycia*, „Goniec Częstochowski” 1926, nr 152.
- Ze szkoły kroju i szycia p. Łucji Juraszek*, „Goniec Częstochowski” 1925, nr 164.
- Ze szkoły przodowników policji*, „Goniec Częstochowski” 1921, nr 167.
- Ze szkoły szycia i kroju*, „Goniec Częstochowski” 1921, nr 14.
- Ze szkoły szycia i kroju p. Łucji Juraszkówny*, „Goniec Częstochowski” 1925, nr 1.
- Z uroczystości rozdania świadectw na Kursach Zawodowych Żeńskich p. K. Grzemiączkówny*, „Goniec Częstochowski” 1934, nr 137.

Summary

Vocational Courses in Częstochowa in the Interwar Period

Vocational courses in the interwar period constituted one of the variants of the system of vocational education which was forming in Poland. The system encompassed young people working in crafts, industry and trade, and deprived of the possibilities of starting systematic education in state schools, or in the in-service, and conducted by self-governmental authorities, ones. The courses in question made it possible to gain qualifications in a fairly short time as well as to complete the knowledge which had been acquired before. They also provided the formal evidence in the form of certification. The intensity with which they were organized in Częstochowa as well as all over Poland was caused by demand for the part of society and industry, craft and trade developing on the area of the city and elsewhere.

Keywords: vocational courses, vocational education, Częstochowa, vocational schooling, interwar period.